

Oponentský posudek na bakalářskou práci Terezy Tomáškové *Ideál rytíře a rytířství ve starší české literatuře*

Reprezentace ideálního rytíře a ideálu rytířství ve středověkých narativech fixovaných písmem či snaha o poznání kolektivně sdílených představ středověké společnosti spjatých s ideálem rytířství je v současné době v českém prostředí badatelským tématem frekventovaným v historických vědách, bohemistickými filologickými disciplínami je však bohužel spíše opomíjené. Již z tohoto důvodu považuji za důležité ocenit odvahu Terezy Tomáškové zvolit si pro svou bakalářskou práci téma právě z této oblasti medievistiky.

Ocenění si zaslouží i autorčin výběr textů k interpretaci a jasné zdůvodnění zvolených selekčních kritérií, tj. kritéria jazykového a žánrově-tematického (viz kap. 2.1). T. Tomášková se zaměřila na veršované skladby a drobné prózy staročeské epiky, jejichž hlavní hrdinou je rytíř a v nichž reprezentace rytířského ideálu představuje dominantní, resp. jeden z dominantních ideových aspektů. Vznik těchto staročeských textů bývá tradičně datován do druhé poloviny 14. století, výjimku mezi zvolenými díly představuje staročeská *Alexandreida*, považovaná za dílo přibližně o půl století starší; ke specifikům datační kritiky těchto textů patří, jak na to ostatně T. Tomášková upozorňuje, že většina z nich se dochovala díky opisům z pozdější doby (15. století). Navzdory výhradnímu soustředění na texty staročeské je zřejmé, že si je autorka předložené práce zároveň dobře vědoma vícejazyčnosti bohemikálního literárního života dané doby a byla s to tuto skutečnost při formulování svých závěrů zohlednit.

Z celé práce je patrné, že se její autorka dobře orientuje v dosavadním domácím literárně historickém bádání věnovaném staročeským rytířským veršovaným i prozaickým skladbám a lze jen ocenit, že se nebojí ani vůči němu polemicky vyhranit. Nejde přitom o prvoplánově provokativní postuláty; např. její odmítnutí číst staročeskou rytířskou veršovanou epiku jako literaturu (pouze) zábavnou vychází z analýz daných textů, v nichž přesvědčivě ukazuje výchovný a didaktický potenciál daných skladeb, jejich tematizování ideálu hodného napodobení, resp. výstražných příkladů provinění proti kodexu rytířských ctností (viz s. 58).

Vzhledem k výše naznačené badatelské situaci je pochopitelné, že se T. Tomášková nechala inspirovat spíše současnými přístupy disciplín historických než uměnovědných. Při svých analýzách se neptá na estetické kvality vybraných slovesných projevů, ale přistupuje k nim jako k narativním historickým pramenům. Čte je v jejich úhrnu jako „rytířské zrcadlo“ svého druhu, umožňující poznání kodexu rytířské etiky ve vrcholně a pozdně středověké české společnosti. Dané texty tedy analyzuje zejména jako dokladový materiál, tematizující zejména vnitřní kvality rytíře – „rytířské ctnosti“. Právě rytířské ctnosti přitom považuje za konstitutivní součást ideálu rytířství a sleduje, jak jsou v daných textech tematizovány přímo i nepřímo, jak se projevují navenek v jednání a chování hlavního hrdiny. Je tedy zřejmé, že v jejím přístupu dominuje snaha o „rekonstrukci“; otázka, nakolik se dané slovesné projevy podílely nejen na reprodukci, ale též na produkci významů, nakolik daný ideál zároveň utvářely, tak zůstává stranou jejího zájmu. V bakalářské práci je zjevná především inspirace bádáním polského bohemisty W. Iwańczaka „o rytířském ideálu v českém písemnictví 14. století“: tady by bývalo užitečné zohlednit též diskusi, která se po vydání českého překladu Iwańczakovy práce otevřela prostřednictvím mnohých recenzí a trefně upozornila na nejedno úskalí jeho přístupu.

Přístup k vybraným textům v jejich úhrnu se snaží T. Tomášková vyvažovat upozorňováním na dominující přítomnost, resp. absenci určitých atributů rytířství ve vybraných jednotlivých textech. To se týká zejména motivů typických pro kurtoazní podobu rytířského ideálu (turnaj, služba paní apod.) a připomíná jejich význam pro datační kritiku daných staročeských skladeb (zejm. s. 24–25). Zároveň si dobře uvědomuje, že ne všichni

hlavní hrdinové daných skladeb jsou představeni jako plné ztělesnění rytířského ideálu; upozorňuje tedy také na motivy, kdy v jejich chování a jednání k naplnění ideálu nedochází, kdy nejsou představeni jako hrdinové hodní následování, ale jako výstražný příklad pochybení, které dochází zaslouženého potrestání: např. Alexandr toužící nezřízeně po cti (s. 18 – 19) či podléhající tělesným požitkům, tedy hříchům opilství a smilstva (s. 40), Tristram zrazující svého lenního pána (s. 35) apod.

Diferenciační zřetel se snaží autorka bakalářské práce uplatnit též aspoň stručným poukazem na různé typy literárních hrdinů rytířských skladeb (panovník-ideální rytíř, dvorský rytíř atd.). Za poněkud problematickou, resp. ne právě vhodně či výstižně formulovanou považuji snahu o vymezení profánně a sakrálně pojatého rytířského ideálu (viz především kap. 6.9). Nakolik lze vůbec uvažovat v tak křesťanské kultuře, resp. kultuře, v níž bylo křesťanství výrazně dominující, jako byl evropský vrcholný a pozdní středověk, o opozici křesťanského a „sekulárního“ rytířství jakožto vzájemně se vylučujících protikladů – není to spíše pohled naší současné sekularizované společnosti? Ostatně sám pojem „miles Christi“ získal během evropského středověku velmi bohaté sémantické pole a tematizoval se snad ještě výrazněji v jiných typech textů, než jsou rytířské skladby (stačí připomenout např. jen texty českého pozdně středověkého náboženského reformního hnutí, vznikající částečně v téže době jako analyzované staročeské rytířské skladby). Také samo staročeské slovo „rytieř“ má velmi bohaté sémantické pole – škoda, že výsledky historicko sémantické analýzy Josefa Macka jsou v bakalářské práci připomenuty jen velmi stručně (s. 15), jejich zohlednění by možná napomohlo k lepšímu propracování různých typů rytíře jako literárního hrdiny středověkého písemnictví.

Obdobně nelze dost dobře říci, že by se ve středověké kultuře vzájemně vylučoval kurtoazní a náboženský ideál či se stávaly zdrojem konfliktu a napětí (s. 45), středověké projevy (včetně literárních) naopak svědčí o snaze o jejich soulad až bytostné prolnutí (viz např. koncept duchovních zasnub, úcta k Panně Marii pojatá jako dvorská služba paní atd.). Stejně tak dávám ke zvážení, zda opravdu staročeskou skladbu *Tristram a Izalda* interpretovat jako tematizaci konfliktu mezi různými formami rytířské služby, zejm. mezi službou lennímu pánovi a službou dámě (s. 44–45), zda spíše daný text netematizuje rytířovo porušení obojí služby. Výše řečené necht' však není bráno jako výtku, ale spíše jako podnět pro další promýšlení dané problematiky, svědčící o inspirativnosti předložené práce. Inspirativní ráz má rovněž závěr bakalářské práce, v němž autorka uvažuje o dalších možných badatelských tématech u zvolených staročeských textů, z nichž vítané by nepochybně bylo zejména nabízené téma komparativní.

Ocenění si zaslouží i kultivovaný osobní styl a stylizační zručnost autorky; rovněž jen výjimečně jsme se setkali s pravopisnými či stylistickými nedostatky (sloveso „vidět“ se pojí v češtině s akuzativem, a to i ve 2. sg. imperativu – „viz“, chybí oddělování vět či větných členů v poměru vylučovacím čárkou aj.) či překlapy (tak alespoň hodnotím občasné se vyskytující malé písmeno na začátku větných celků, resp. po tečce).

V úhrnu konstatuji, že bakalářskou práci Terezy Tomáškové považuji za text, jenž svědčí o autorčině přemýšlivém přístupu ke zvolenému badatelskému tématu. Práci tedy **doporučuji** k obhajobě a navrhuji hodnotit ji jako **výbornou**.

V Praze 25. května 2014

Mgr. Marie Škarpová, Ph.D.